

**ANTİK YUNAN'DA KADININ TOPLUMDAKİ KONUMU VE PLATON'UN
DEVLET (*POLİTEİA*) DİYALOĞUNDA KADIN TASAVVURU****Doç. Dr. Vahit CELAL**Bartın Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, e-mail: vcelal@bartin.edu.tr,

ORCID: 0000-0002-0545-8382

Dr. Öğr. Üyesi Yunus ABDURAHİMOĞLUBartın Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, e-mail: yunusa@bartin.edu.tr,

ORCID: 0000-0002-3008-5397

Kadriye Özlem TAŞKIRAN*Bartın Üniversitesi Lisansüstü Enstitüsü Öğrencisi, e-mail: ozz_lem@hotmail.com,

ORCID: 0000-0002-4908-5231

Öz

Günümüzün en büyük problemlerinden biri olan cinsiyet eşitsizliğinin tarihsel süreçteki yansımalarına bakmanın ve felsefe alanındaki dönemsel gelişimlerini incelemenin, kadın erkek ayrımının tarihsel sürecine rehberlik edeceği düşünülmektedir. Geçmişten günümüze kadına yüklenen ikinci sınıf muamelenin belki de insanlık tarihinden beri var olageldiği düşünülse de çalışmamızda bilinen felsefe tarihinin başlangıç dönemi esas alınmıştır. Özellikle Antik Yunan döneminde kadınlara davranış kalıpları, kadınlarla ilgili düşünceler incelenmeye çalışılmış ilgili dönem kadınının toplumdaki yeri ve konumundan bahsedilerek bilgi verilmeye çalışılmıştır. Sonrasında ise Platon'un *Politeia* diyalogunun ilgili kısımları esas alınarak kadına bakışı incelenmiştir. Platon'un hocası Sokrates'i sahneye çıkararak yaşadığı dönemde mevcut olan kadına bakış açılarından farklı bir tasavvur ortaya koyduğu görülmektedir. Ayrıca diyaloglarında genel olarak cinsiyetçi yaklaşımlara yer verilmişse de kadına toplumsal statüde daha önce verilmemiş bazı haklardan bahsetmesi makalemizin odak noktasını oluşturmuştur.

*Sorumlu Yazar(Corresponding Author)

Anahtar Kelimeler: Platon, Erkek ve Kadın, Eşitsizlik, Felsefe, Toplum.

THE POSITION OF WOMEN IN SOCIETY IN ANCIENT GREECE AND THE CONCEPTION OF WOMEN IN PLATO'S POLITEIA DIALOGUE

ABSTRACT

It is thought that looking at the reflections of gender inequality, which is one of the biggest problems of our day, in the historical process and examining the periodic developments in the field of philosophy will guide the historical process of the distinction between women and men. Although it is thought that the second-class treatment imposed on women from the past to the present has probably existed since the history of humanity, the beginning of the known history of philosophy is taken as the basis in our study. In particular, the behavior patterns and thoughts about women in the Ancient Greek period were tried to be examined and information was tried to be provided by mentioning the place and position of women in society in the relevant period. Afterwards, Plato's view of women was examined based on the relevant parts of the Politeia dialogue. It is seen that Plato presented a different perspective on women than the perspectives of women in his time by bringing his teacher Socrates to the stage. In addition, although sexist approaches were generally included in his dialogues, the fact that he mentioned some rights that were not given to women in social status before constituted the focus of our article.

Key Words: Plato, Men and Woman, Inequality, Philosophy, Society.

GİRİŞ

Kadın erkek eşitliliğinin tartışıldığı, hatta eşitlikten ziyade kadına yapılan negatif ayrımcılığın önlenmesi ile uğraşıldığı günümüz toplumlarında kadınların geçmişten günümüze bilim, sanat, düşünce ve akademik anlamdaki geri plana atılma sorunlarını ele alma ihtiyacı hissedilmektedir. Toplumun hemen hemen her kesiminde kadının erkekten sonra gelen varlığını değiştirmek, kadınların “insan olma bakımından” erkeklerle eşit seviyede olduğunu belirtmek, bazı alanlarda erkeklerin daha yetenekli bazı alanlarda ise kadınların daha yetenekli olduğunu dile getirmek ve bunu geçmiş zeminlere dayandırmak çalışmamızın amacını oluşturmaktadır.

Bununla birlikte Antik Yunan dönemi filozofları denilince pek çok meşhur erkek filozof sayılabilirken kadın filozof söz konusu olduğunda durum böyle değildir. Günümüzdeki cinsiyet eşitsizliğinin temellerinin insanlık tarihinin başlarına kadar gittiği görülse de düşünce anlamında zirveye ulaşmış devir olan Antik Yunan dönemi incelenerek o günlerde kadının varlığına dair olan etkilerini gözlemlemek hedeflenmektedir.

Günümüzde felsefe alanında sayılan filozoflara baktığımızda neredeyse kadın ismi göremiyor oluşumuz insanlık tarihinden beri kadınların var olma kavgasının aslında bir çeşit göstergesidir. Felsefe alanında yadsınamayacak kadar katkıları olan pek çok kadın filozof olmasına rağmen bu kadınların kimliklerini gizlemek zorunda bırakıldığı; çoğu zaman kocalarının ya da babalarının ismi ile alana katkıda bulunduğu hatta kendilerini erkek gibi tanıtmak durumunda kaldığı anlaşılmaktadır. Sokrates'in (MÖ 399) hocası olarak bilinen Mantinealı Diotima'dan (MÖ 5 yy), Miletli Aspasia'ya (MÖ 428), İskenderiye kütüphanesini ayakta tutmayı başaran ve nitekim o gittiğinde kütüphanenin yıkımı ile sonuçlanmasına neden olacak kadar temsil gücü yüksek olan Hypatia'ya (MS 415) dek pek çok kadın düşünür ne yazık ki felsefe tarihinde kendilerine erkekler kadar yer bulamamıştır veya ihmal edilmiştir.

Felsefe faaliyetinin kurucusu olarak kabul ettiğimiz Platon (MÖ 347) ise diyaloglarında kadın imgesini kendi döneminin yaygın anlayışından farklı ele alan tek düşünür olarak karşımıza çıkmaktadır. Platon'un başyapıtı olarak kabul edilen Devlet (*Politeia*) diyalogunda kadınlara site (*polis*) yönetiminde yer verilmiştir. Hatta erkekler gibi askerlik yapmaları, tabi ki fiziki olarak erkeklerle aynı şekilde olmasa da tabiat özelliklerine göre yerine getireceklerinden söz edilmiştir. Dolayısıyla çalışmada Platon'un kadın hakkındaki görüşleri Antik Yunan toplumunda genel kabul görmüş ana çizgiden farklı olduğu üzerinde durulmuştur.

1. Antik Yunan Döneminde Kadının Toplumdaki Konumu

Antik Yunan döneminde genellikle kadının toplumdaki yeri evde durmak, çocuk yetiştirmek, erkeğin cinsel ihtiyaçlarını gidermek olarak konumlanmıştır. Kadının Modern Dönemde olduğu gibi iş hayatında yer alması düşünülemezken, fikirleri ve düşünceleri ile erkeğin yanında yer alması hayal dahi edilemez durumdaydı. Kadın ister zengin olsun ister fakir, varlık alanı sadece evi ile sınırlıydı. Zengin kadının kölesi olur ancak yine ona ev işlerinde liderlik ederek kendini gösterebilirdi. Kadının sosyal, seçim hakkı yok, özgürlüğü düşünülemezdi. Önce babasına sonra kocasına, onlar yoksa en büyük erkek çocuğuna, o da yok ise en yakın akraba erkeğe bağımlı bir hayatı vardı. Kadının

evlenmeme, çocuk doğurmama gibi karar alması söz konusu dahi değildi. Aristoteles'in (MÖ 322) “Bir babanın mirasçı kızını istediği kişiye evlilik için vermesi mümkündür; eğer bunu yapmadan ölecek olursa varis olarak bıraktığı kişi onu istediği kişiye verir” (Aristoteles, 2018, s. 235) görüşü, dönemin kadına ve kadının yaşamına olan bakışını net biçimde ortaya koymaktadır. Kadının düşünce ve fikir anlamında geri planda oluşu, en temel hakkı olan eş seçimi konusunda dahi söz sahibi olmadığı görülmektedir.

Antik felsefede düalist düşünce biçimi ön planda olduğundan, kadın erkek bu ikili/dikotomi karşıtlıklar üzerinde değerlendiriliyordu. İkili düşünce sisteminin esası; değerli ve değersiz ya da önemli-önemsiz diye ayrılırken, kadın ve erkek ayrımında da kadın hep değersiz ve önemsiz kısımda yer alıyordu. Yani, kadının temsili erkeğin kötü, aşağı ve bayağı tarafıydı. Erkızan bu düşünce biçimine şu sözlerle dikkat çekmektedir:

Bu ikici/düalist düşünce biçimi dünyayı ikiye böler: Bir tarafta değerli ve önemli olan öte tarafta değersiz ve önemsiz olan. Değerli ve önemli olan her şeyin erkek ile özdeşleştirilmesi tarihin hemen her döneminde ve her toplumda egemen olan ataerkil değerler sistemi ile kolayca örtüşürken- bunun çeşitli görünümeler altında hala devam ettiğini unutmamak gerekir- her türlü olumsuzluk, aşağılık, aşağı ve kötü olan kadın ile özdeş kılınır. (Erkızan, 2012, s. 18).

Antik Yunan Felsefesinin önde gelen iki ismi olan Platon ve Aristoteles'in kadın hakkındaki görüşlerinin de Antik Yunan'daki görüşlerden tam anlamıyla bağımsız olması mümkün değildi. Bu kadar baskıya rağmen özellikle Platon'un kadınla ilgili değişim çabalarının, çeşitli beyanları takdir edilecek nitelikte olduğu ifade edilmesi gerekir. Etkisinde bulundukları bu düşünsel mirası kısmen değiştirmiş ve büyük oranda da sistematize ederek kendilerinden sonra gelen filozoflar ve düşünce akımları için sık başvurulacak bir kaynak durumuna gelmiştir (Çağır, 2014, s.18). Yine de bahsedilen iki filozofun pek çok görüşünde kadına yönelik eşitsizlik, arka plana atılma, değersiz gösterme durumları mevcuttu. Çünkü kadına yönelik fazlasıyla etkin bir toplumsal görüş söz konusuydu. Aristoteles'in “... zira erkek hem karısını hem çocuklarını hür kişiler olarak yönetir, ama aynı tarzda değil... Zira doğaya aykırı bir şekilde oluşmamışsa erkek dışıya kıyasla yönetmeye doğa gereği daha yatkındır...” (Aristoteles, s. 187) sözleri ile yönetmenin sadece erkekte olabileceğini, erkek doğasının yönetmeye daha elverişli olduğunu dile getirmiştir. Bir erkeğin kadın ve çocuklarını yönetmesinde hiçbir mahsur görmeyerek dönemin alışlagelmiş yaşantısına uygun görüş sunmuştur.

Kadın konusunda dönemin komedyası yazarı olarak anılan Aristophanes'in (MÖ 386) bir eserinde Lysistrata ve Kleonike adındaki iki kadın arasındaki şu diyalog dikkat çekicidir:

Böyle parlak işleri kadınlardan nasıl beklersin? Akıllı kişilerin işleri bunlar.

Bizim işimiz gücümüz boya sürünmek, takip takıştırmak, sarı fıstan, süslü pabuç edinmek (Aristophanes, 2013, s.317).

Bu sözleri ile Aristophanes kendi döneminin koşullarında kadına olan bakış açısını, kadının toplumdaki yerini, görevlerini yine bir kadın üzerinden vermeye çalışmıştır. Buradaki temsili bir kadın kendini asla entelektüel faaliyetlere layık görmemekte sadece süslenip püslenmeyi kadınlara yakıştırmaktadır. Dolayısıyla entelektüel faaliyetleri erkeklerin icra edecekleri faaliyetlermiş gibi ortaya koymaya çalıştığı görülmektedir.

Hâlbuki aynı dönemde Sokrates'in derslerini dinleme şansı bulan Miletli Aspasia kadınların da erkekler gibi eğitim alabileceğinden bahsederek bir okulun açılması için mücadele ettiği görülmektedir. Çünkü o dönem kadınların eğitimi ancak eğitimli bir babaya ya da kocaya sahip olmakla mümkün olabilmekteydi. Aspasia bir kadın olarak bunu ortadan kaldırmaya çaba göstermiştir. Yine Antik Yunan filozoflarından önemli bir isim olan ancak tarihi kaynaklarda hep göz ardı edilen Hypatia bir başka örnek kadın olarak karşımıza çıkmaktadır. Meşhur İskenderiye Kütüphanesi'ni ayakta tuttuğu söylenen Hypatia maalesef düşünceleri nedeniyle baskı altında kalmış ve yargılanmıştır. "Oysa Hypatia'dan söz eden öğrencileri onu Mısır'ın üzerinde yükselen bir bilgi güneşi olarak tarif ederler"(Erkızan, s. 40).

Hypatia dönemindeki pek çok insanı geride bırakacak kadar akıllı, düşünceleriyle öne çıkan bir kadın olmasına rağmen tarihsel olarak yeterli ilgi ve alakayı hiçbir dönem görememiştir. Hemen hemen hiçbir felsefe veya bilim tarihi kitaplarında yeterince Hypatia'dan söz edilmez veya çok kısa bilgilerle geçiştirilir. Bununla birlikte günümüzde isimleri çok fazla bilinmeyen ancak tarihsel kaynaklar tarandığında nadir de olsa karşımıza çıkan bazı kadın düşünürlerden bahsetmek mümkündür. Bunların bir kısmı kocası ya da babası sayesinde düşüncelerini sunma imkânı bulabilmiş, bazıları ise ünlü düşünürlerin derslerine girebilmek için erkek kılığına girme yolunu denemiştir.

Platon ise dönemin siyasal ve toplumsal baskılarına rağmen kadının konumunu erkeklerle aynı olduğunu belirtmeye çalışmıştır. Hocası Sokrates'in Mantinealı Diotima'dan birçok yönden etkilendiğini Şölen (*Symposion*) diyalogunda sıkça dile getirir. Chanter, Platon'un kadınların da filozof kral ya da yönetici olabileceğini savunarak dönemin yerleşik toplumsal cinsiyet anlayışına

meydan okuduğunu belirtir. Ona göre, bu yaklaşımı sadece belirli bir sınıfa ayrıcalık tanımakla sınırlı bir bakış açısıyla eleştirmek yerine, Platon'un yaşadığı döneme kıyasla kadınları erkeklerle eşit düzeyde siyasi otoriteye layık görmesinin ne denli ileri görüşlü ve cesurca bir tavır olduğunun fark edilmesi gerekir (Chanter, 2019, s. 68). Dolayısıyla Platon'un Devlet (*Politeia*) diyalogunda kadına dair görüşlerinin aydınlatılması günümüz açısından da önem arz etmektedir.

2. Platon'un Devlet (*Politeia*) Diyalogunda Kadına Dair Görüşleri

“Devlet/Siyâsâ/*Politeia*” diyalogunu Platon'un başyapıtı (*magnum opus*) olarak görmek mümkündür. Çünkü diyalogda Platon düşüncesinin en temel meseleleri örneğin adalet/*dikaion* ekseninde “Episteme Tasnifi/Bölünmüş Çizgi Analjisi”, “Mağara Benzetmesi”, “*Paideia*/Eğitim” vd. incelenmektedir. Diyalog on bölümden oluşmaktadır ve adalet (*dikaion*) meselesinin toplum düzeninde hayatî önemi haiz oluşu vurgulanmaktadır. Platon'a göre adalet meselesinin bu kadar hayatî öneme sahip kılan şeyse bir toplumun bir arada (*koinonia*) mutlu bir şekilde yaşayabilmesinin yegâne ‘yeter koşulu’ olmasından ileri gelmesidir. O hâlde diyalogda adaletin (*dikaion*) ne olduğu meselesi bütün ayrıntılarıyla başka bir ifade ile parça-bütün ilişkisi (*susthema*) esasında hem toplumsal cihetten hem de bireysel (*psukhê*) cihetten ortaya konulduğu söylenebilir.

Diyalogun birinci bölümünde gündelik hayat meseleleri konuşulurken konu birden adalet meselesine evrilir. Sonrasında adaletin aslında neye karşılık geldiği üzerine uzunca konuşmalar yapılır. Hazır bulunanlar Sokrates'ten adaletten tam olarak neyin anlaşılması gerektiğini tüm ayrıntılarıyla anlatmasını talep ederler (*Politeia*, 367/e). Bunun üzerine Sokrates bu meselenin öyle kolay olmadığını başka bir ifade ile meşakkatli bir iş olduğunu dile getirir (*Politeia*, 368/d). Böylece diyalogun geri kalan dokuz bölümünde adalet meselesi tüm ayrıntılarıyla ortaya konulur. Bu noktada diyalogda geçen adalet meselesinin tüm ayrıntılarını ele almak makalemizin sınırlarını aşmaktadır ancak çalışmamızın konusu olan Platon'un kadına dair görüşleri incelenirken bazı hususlara değinilmesi meselenin aydınlatılmasında büyük katkı sağlayacaktır.

Bir entelektüel faaliyete indirgen/e/meyen ve *philosophia* faaliyetini ilk defa *logos* esasında öğrenilebilir ve öğretilebilir hale getirenin Platon olduğu kabulünden yola çıkarak, Platon düşüncesinin ana hatları hakkında şunlar söylenebilir: Platon düşüncesinde merkezî unsuru

“*psukhê*”nin¹ oluşturduğunu; başka bir ifade ile *philosophia* faaliyetinin mahalli (*topos*) *psukhê* olduğunun anlaşılması en temel husustur. Bununla birlikte Platon düşüncesinde sonradan kazanılan şahıs (karakter/ kimlik/*persona*) ile hatta Modern zamanlardaki ifadesi ile bilinç/zihin ile *psukhê*’nin birbirine karıştırılmaması gerekmektedir. Çünkü bir hakikat (*alethêia*) araştırması olan *philosophia* faaliyeti *psukhê* itibarıyla icra edilen bir faaliyettir.

Buna göre Platon düşüncesinde bireyselliğin esasını oluşturan *psukhê*’nin “üç ciheti/*pathê*” bulunmaktadır. Bunlar: *Logistikon* (akıl kuvveti), *Thumos* (gadabî/öfke kuvveti) ve *Ephithumai* (şehvî/arzu kuvveti)’dir. Tam da söz konusu cihetlerin kendi aralarında bir ahengin (*harmonia*) meydana gelmesi sonucunda adalet tecelli etmektedir. Dolayısıyla adalet (*dikaion*), *psukhê*’nin erdemi/kemâli (*aretê*) olarak anlaşılması gerekir. Aynı şekilde *psukhê*’de bulunan üç cihetin (*logistikon*, *thumos*, *epithumai*) karşılığı bir toplumdaki (site) şu üç tabakaya karşılık gelmektedir: yönetici kesim, koruyucu (asker) kesim ve üretici kesim (*Politeia* 580/d).

Bir toplum düzeninde tüm tabakaların arasında bir ahengin (*harmonia*) meydana gelmesi sonucunda adalet tecelli edecektir. Adaletin zıddı olan adaletsizlik (*adikaion*) ise diyalogda şu şekilde anlatılır:

Adaletsizlik, ruhun (psukhê) bu üç yerleşimi (stasis) arasında bir tür iç çekişme, kavga, birbirinin işine karışma, kendisine ait olmayan işlere burnunu sokma eğilimi ve ruhun (psukhê) bir parçasının (meros) bütün (holon) üzerinde egemenlik kurmak için yönetici soyun (arkhikou genous) hizmetinde olması gerekirken buna hiç hakkı olmadığı halde ayaklanması olmalı. İşte bu kargaşa ve dağılma ise şehvet düşkünlüğü, korkaklık ve kara cehâlet olarak kısacası kötülüğün toplamıdır.(Politeia 444/b).²

O zaman Platon’a göre adalet (*dikaion*) hem *psukhê* hem de site (*polis*) açısından üç cihetin (*logistikon*(akıl)-*thumos*(öfke)-*epithumai*(arzu)/yönetici/koruyucu/üretici) kendi işini yerine getirmesi ve dolayısıyla kendi aralarında ahengin (*harmonia*) meydana gelmesi, adaletsizlik

¹ *Psukhê*; Arapça ifadesiyle “nefs” anlamına gelmektedir. Türkçede “ruh”, “can”, “gönül”, “kalp” kavramları da *psukhê*’yi karşılayan için kullanılabilir. Şayet “ruh” olarak karşılanması halinde İngilizcedeki “soul” olarak anlaşılmalıdır “*spirite*” olarak değil.

² *Politeia* 444/b’nin çevirisi Oğuz Haşlakoğlu’nun *Politeia Şerhi Mimesis Ekseninde Bir İnceleme* şerhinden alınmıştır.

(*adikaion*) ise kendi işini yerine getirmediği halde başkasının işine karışması sonucu oran yoksunluğu (*ametria*) (Theaitetos-Sophist, 306, 228/b) olarak anlaşılması gerekmektedir.

Bu açıdan bakıldığında Platon düşüncesinde *politeia* ile *philosophia*'nın aynı anlama geldiğini ve iç içe olduğunu söyleyebiliriz. O halde *politeia* toplumsal cihetten *philosophia*; *philosophia* ise bireysel cihetten *politeia* anlamına gelmektedir (Celal, 2024, s. 56). Burada unutulmaması gereken husus hem *philosophia* hem de *politeia* söz konusu olduğunda cinsiyet esasına dayalı bir ayırımın olmaması ve tamamıyla insanın bireyselliğini oluşturan *psukhê*'nin esas alınmasıdır. Dolayısıyla hem kadın hem de erkeğin *psukhê*'yi haiz olmaları dikkate alındığında esas meselenin işte söz konusu olan *psukhê*'nin akort edilmesidir. Böylece *psukhê*'nin düşmüş olduğu *doksa*'dan sahne değiştirerek hakikate (saklı olanın açılması cihetinden *aletheia*'ya) yüzünü çevirmesi *paideia*/eğitim sayesinde gerçekleştiğini, dolayısıyla *philosophia* bu açıdan ele alındığında *paideia*/eğitim anlamına geldiğini ifade edebiliriz (Celal, 2024, s. 504). Kısaca Platon düşüncesinde bütün bir *philosophia*'nın anlamı bundan ibarettir.

Diyaloğun beşinci bölümünde (özellikle 451/b-456/e) kadın ve erkeğin toplumdaki konumu ele alınmaktadır. Platon diyalogda Sokrates'i sahneye çıkararak yani Sokrates'i konuşturarak hakikate (*alethêia*) dayalı bir model (*paradeigma*) olarak mutluluk yurdu tasavvur eder (369/c). Bir sitenin veya kentin mutluluğa ulaşabilmesi için gerekli olan tüm cihetler ve ihtiyaçlar tek tek ele alınır. Başka bir ifade ile yurttaşların temel eğitiminden başlayarak koruyucu veya asker sınıfının yetiştirilmesi, yönetici sınıfın hangi özelliklere sahip olması gerektiği vb. hususlara yer verilir. Söz konusu sitede görev dağılımı veya iş paylaşımı cinsiyet esasına dayandırılmaz ve kadın-erkek ayrımı gözetilmeden yapılır. Dolayısıyla bu hususun Platon'un yaşadığı dönemin tüm tabularının yıkılması anlamına geldiğinin anlaşılması önemlidir (Haşlakoğlu, 2025, 220).

Diyaloğun 451/b-c kısmında kadın konusuna şu şekilde bir giriş yapılır:

SOKRATES: Öyleyse şimdi, aslında daha önce söylemiş olmam gerekeni en baştan ele almak zorundayım. Daha önceki erkekler dramasından sonra, kadınlarınkini de tamamlamak belki de daha iyi olacak; sen de zaten bunu talep ettiğine göre! Gerek yaradılıştan gerekse aldıkları eğitimle, bahsettiğimiz nitelikleri taşıyan yurttaşlarımızın kadın ve çocuk sahibi olmalarına ve onlara nasıl davranmaları gerektiğine dair kurallar, onlarla ilgili daha önce ortaya

*koyduklarımızdan hareketle çıkarılabilir. Konuşmalarımızda, erkekleri bir sürünün bekçi köpekleri olacak biçimde yetiştirmek zorunlu demiştik değil mi?*³

Yukarıdaki paragrafta “köpek benzetmesi” diyalogun 374/e-375/e kısmında erkek muhafızların yetiştirilmesinde bekçi köpeği benzetmesinden yola çıkarak anlatılmıştı. Sıra kadın meselesine gelince tekrar aynı benzetmeden hareketle izah edilebileceği ifade edilir. Buna göre diyalogun 451/d kısmında:

SOKRATES: Kadınları da aynı yaradılışa ve aynı eğitimi görmüş olarak düşünelim... Çoban köpeklerinin dişileri sürüyü erkeler gibi kollayacak mı, avlanacak mı, her işi ortaklaşa yapacak mı, yoksa yalnız eve mi bakacak? Çocuk yapıp büyütmekten başka işe yaramazlarmış gibi, yalnız ev işleriyle uğraşacaklar da sürüyü kollamak yalnız erkeklerle mi düşecek? Her şeyi birlikte yapmalarını isteyeceğiz. Ama kadınların hangi işte zayıf, erkeklerin hangi işte kuvvetli olduklarına bakacağız (Platon, 2007, 451/d).

Paragrafın ilk kısımları aslında Antik Yunan Döneminde kadının toplumdaki yerini tasvir ettiği söylenebilir. Başka bir deyişle kadının toplumdaki yeri eve mahkûm olarak çocuk doğurup yetiştirmek olduğu anlaşılmaktadır. Ancak paragrafın devamında ise Sokrates, yaşadığı dönemin geleneklerine ters düşecek biçimde oluşturmaya çalıştıkları sitede kadına da erkeklerin yetiştirilmesinde nasıl yol izlenecekse “her şeyi birlikte yapmalarını isteyeceğiz” demektedir. Paragrafın sonuna doğru dile getirilen hususu Oğuz Haşlakoğlu şu şekilde açıklamaktadır: Sokrates’in dişi ve erkek köpeklerin aralarındaki farkı fiziksel özelliklerinden dolayı değerlendirmedeğini söylemektedir. Nitekim köpeklerin yaşantısına bakıldığında dişilerin doğurma ve bakma görevleri onların erkeklerin yaptığı görevleri yapamayacakları anlamına gelmediğini; dişilerin doğurmanın ve bakmanın yanı sıra avlanma dâhil erkek köpeklerin yapabildikleri her şeyi dişi köpeklerin de yapabildiğini söylemek istediğini ifade etmektedir. Burada asıl meselenin cinsiyet farklılığından değil “aynı eğitim ve yetiştirme süreci”ne bağlı olduğuna işaret edildiği görülmektedir. O halde dişi ve erkek arasındaki fark bedensel yetersizlik veya güçsüzlük değildir. Bu benzetmeden yola çıkarak kadının aynı eğitim ve yetiştirme sürecinden geçtiği sürece erkekle aynı ve eşit konumda

³ *Politeia* 451/b-c’nin çevirisi Oğuz Haşlakoğlu’nun *Politeia Şerhi Mimesis Ekseninde Bir İnceleme* şerhinden alınmıştır.

olacağı sonucuna varıldığı ifade edilmektedir. Dolayısıyla Haşlakoğlu Platon'un cinsiyet eşitsizliğinin kaynağının doğa olamayacağını gösterdiğini belirtmektedir (Haşlakoğlu, 2025, s. 224).

Diyaloğun 452/a kısmında mesele şu şekilde ele alınmaya devam edilmektedir:

SOKRATES: Kadınların erkeklerle aynı işleri yapmalarını istersek, onları da erkekler gibi yetiştirmemiz gerek. Erkekleri müzik ve jimnastikle eğitiyorduk. Öyleyse, kadınların da bu iki sanatı edinmelerini, ayrıca savaşçı olmalarını, aynı şartlar içinde yaşamlarını isteyeceğiz. Ama, belki de bu dediklerimiz, geleneklere aykırı düşecek (Platon, 2007, 452/a).

Bu pasajda Sokrates kadının erkeklerle aynı şekilde askerlik yapacağını veya savaşçı olacaklarını dile getirerek buna herhangi bir şekilde fiziksel bir engelin söz konusu olmadığını yineler. *Politeia* diyalogunun esas meselesi adalet (*dikaion*) olduğu düşünüldüğünde herhangi bir toplum düzeninde kadın-erkek ayrıştırmadan üretime ve yönetime katılmaları aslında Sokrates'in adalet anlayışının bir gereği olduğunun anlaşılması önemlidir. Ayrıca alıntının son cümlesi toplum düzenini bu şekilde oluşturulmasının mevcut yapıyla ters düşeceğini de farkında olduğunu göstermektedir. Buna rağmen her şeyi (idam cezasını bile) göze alan Sokrates'in bu duruşu aslında adalet anlayışının yeter koşullarından biri olan cesaret erdeminin (*aretê*) bir tezahürü olduğunu söylemek mümkündür.

Diyaloğun 453/b-c kısmında kadın ve erkeğin yaradılışı itibarıyla farklılığın olup olmadığı konusunda bir konuşmaya yer verilir:

Öyleyse, karşınızdakiler adına şöyle diyeceğiz kendimize: Ey Sokrates, ey Glaukon, başkalarının size karşı çıkmasına hiç gerek yok. Daha sitenizin temellerini attığınız zaman, herkesin kendi yaradılışına uygun tek bir işle uğraşması gerektiğine siz kendiniz karara varmadınız mı? Doğru öyle karara vardık, peki, erkekle kadın arasında yaradılış bakımından büyük fark yok mudur? Olmaz olur mu? O hâlde, her birine yaradılışına uygun ayrı bir iş vermek gerekir. Elbet. Peki, şimdi erkekle kadının, çok farklı yaradılışta oldukları hâlde, aynı işleri görmeleri gerektiğini söylerken yanılmıyor musunuz, kendinizle çelişkiye düşmüyor musunuz? Buna verilecek cevap bulabilir misin?(Platon, 2007, 453 b-c).

Sokrates bu sorunun çözülmesinin zor olduğunu dile getirerek “Hemen cevap vermek kolay değil tabii” der. Çünkü diyalogun başlangıcında farklı doğalar aynı değil, farklı işler edinmeli denilmiş ve kadın ve erkek doğaları ayırt edilmişti. Ancak şimdi her ikisi her konuda eşit olmalı denilirse, o zaman farklı doğalar aynı işleri yapabilir denilmektedir. Bu durum karşısında Sokrates alaylı bir üslupla “ne yücedir şu karşı sav (*antilogikos*) sanatının gücü!” diyerek aslında eristik sıkıştırmanın bir tür istismarından bahseder ve şu şekilde konuşmasını devam ettirir: (454/a)

Çoğu kendi ifadeleri dışında bu sanatın pençesine düşerek kendilerini bir mesele hakkında karşılıklı söyleşir (dialegesthai) zannederlerken aslında birbirleriyle dalaştıklarını bilmezler; çünkü bir konuda ele alınması gerekli mahiyetleri (eidê) ayırt etmekten yoksun oldukları için eristik sıkıştırmayı (erizô) tercih ederek isim üzerinden karşıtlığa (enantiôsis) dayalı iddialaşp (diôkô), karşılıklı konuşma (dialektos) yerine birbirleri ile didişir (eris) dururlar.

Sonrasında Sokrates usul ile ilgili konuşur ve şu şekilde devam eder: (454/b)

Bizim yaptığımız da farklı tabiatlara aynı uğraşlar verilmemesi ilkesini cüretkâr ve rakibini sıkıştırmaya yönelik bir tavırla isim düzeyinde iddia haline getirmek (onoma diakomên) oldu. Oysa farklı doğalara farklı ve aynı olanlara da aynı uğraşlar atadığımızda, aklımızda ne tür bir doğal farklılık ya da aynılık olduğunu ya da ayırımın ne bakımdan geçerli olduğunu hiç araştırmadık.

Bu paragraftan anlaşılıyor ki, Sokrates kadın ve erkek arasında elbette ki bir farkın olduğunu ancak söz konusu farkın onların bir toplumda eşit olarak katılımlarını engelleyecek herhangi bir durumun olmadığına işaret etmektedir. Kadın ve erkek arasındaki farkın nasıl anlaşılması gerektiğine dair Sokrates ile Glaukon arasındaki konuşma şu şekilde ilerler: (Platon, 454/c-455/a)

SOKRATES: Gülünç olur; çünkü doğal farklılıklarının ya da kendiliklerinin (ton autês) tümü üzerinde durmadık. Bizim göz önünde tuttuğumuz sadece meslek bağlamıydı; örneğin bir kadın ve erkek, hekim yaradılışlı (psukhê) olmaları bakımından aynı tabiata (phûsis) sahiplerdir demiştik; öyle değil mi?

GLAUKON: Evet, kesinlikle.

SOKRATES: Gelgelelim bir erkek hekimle bir erkek marangozunkine gelince - bu durum- farklıdır.

GLAUKON: *Elbette; tümüyle farklı.*

SOKRATES: *Benzer olarak kadın ya da erkek soyuna gelince de hangisi herhangi bir sanatkârlık uğraşısına yatkınsa ona göre ayrı ayrı işler vermek gerekir. Ne var ki aralarındaki fark, sadece kadının çocuk doğurması, erkeğin de döllemesinden ibaret ise bu onların meslekî yatkınlık bakımından farklı oldukları anlamına gelmez. Öyle olunca da muhafızlarımız ve eşleri olan kadınların aynı işleri görebildiklerini düşünmeye devam edebiliriz.*

GLAUKON: *Çok haklısın.*

SOKRATES: *Öyleyse şu bize karşı çıkan muhalifimizi, toplum düzenimize hizmet bakımından kadın ile erkeğin yaradılışının hangi yatkınlıklar ve hizmetler konusunda birbirinden farklı olduğunu bize öğretmeye davet edebiliriz.*

GLAUKON: *Çok doğru.*⁴

Yukarıda yer alan alıntıdan anlaşılıyor ki Sokrates'in kadın ve erkeğin toplumdaki (sitedeki) konumu ile ilgili görüşleri ve bu hususu açık ve net bir şekilde cesurca ortaya koyması o gün itibarıyla sofizmi esas alan iktidarı başka bir deyişle sofistleri ciddi anlamda rahatsız ettiği söylenebilir. Zaten sonrasında gerçekleşen Sokrates'in mahkûmiyeti/idam edilişi bu durumun açık kanıtını oluşturur. Buna rağmen Sokrates uğurunda ölümü göze alarak adalet anlayışından hiçbir şekilde taviz vermemiştir.

Diyalogdan yapılan alıntıya dönecek olursak Sokrates'in erkek ve kadın eşitliği hakkında düşüncelerini ortaya koyarken doğadaki *logos*'u örnek alması dikkat çekicidir. Ayrıca burada dikkat edilmesi gereken diğer bir husus kadın ve erkeğin farklı doğalarını, onların kadın ve erkek ayırt etmeksizin *antropos* (beşer) olarak farklı bireysellikleriyle karıştırılmaması gerektiği bununla birlikte birbirlerinden ayırıştırarak birlikte anlaşılması gerektiğini ifade etmesidir. Altı çizilmesi gereken diğer nokta ise “bireysellik ilkesi” olarak Platon sonrasında anlaşılan veya Modern dönemlerde esas alınan bireysellik ilkesinden farklı olarak yani kişiliği (*persona*, *ego*'yu) değil *psukhê*'nin esas alınmasıdır.

⁴ *Politeia* 454/a-b-c ve 455/a'nın çevirisi Oğuz Haşlakoğlu'nun *Politeia Şerhi Mimesis Ekseninde Bir İnceleme* şerhinden alınmıştır.

Şayet *psukhê*'nin kendisi cinsiyetsizdir. O halde cinsiyet *antropos psukhê*'nin (beşerî nefsin) beden (*soma*) kısmıyla alakalıdır.

Diyaloğun 455/d ve 456/a kısmında ise kadın ve erkek meselesi incelemesi şu şekilde devam eder:

SOKRATES: Öyleyse dostum, kentin yönetimiyle ilgili, kadına yalnızca kadın veya erkeğe yalnızca erkek olduğu için ait olan bir uğraş yoktur; ama çeşitli doğal yetenekler her iki canlı arasında benzer bir biçimde dağıtılır ve kadınlar doğaları gereği her uğraşı, erkekler de her uğraşı paylaşabilir, ancak kadınlar hepsinde erkeklerden daha zayıftır.

GLAUKON: Elbette.

SOKRATES: O halde hepsini erkeklere verip kadınlara hiçbir şey vermeyelim mi?

GLAUKON: Nasıl yapabiliriz?

SOKRATES: Yapamayız; çünkü sanırım, bir kadının tababete uygun olduğunu, diğerinin uygun olmadığını ve birinin doğal olarak müziğe uygun olduğunu, diğerinin uygun olmadığını söyleyeceğiz.

GLAUKON: Elbette.

SOKRATES: Biri beden eğitimi ya da savaş için uygunken, diğeri ne savaşçı ne de beden eğitimi sevdalısı olabilir.

GLAUKON: Sanırım öyle.

SOKRATES: Ya da biri bilge dostu, diğeri bilge düşmanı ve biri celali meşrep, diğeri değil.

GLAUKON: O da.

SOKRATES: Öyleyse muhafız olmaya uygun kadın da var, olmayan da var. Bu aynı zamanda erkek muhafızlarımız için de seçtiğimiz türden bir doğal eğilim değil miydi?

GLAUKON: Kesinlikle öyleydi.

*SOKRATES: O halde, bir kadın ve bir erkek, kenti korumakla ilgili olarak aynı doğaya sahip olabilir; kadının daha zayıf olması ve erkeğin daha güçlü olması dışında.*⁵

Yukarıdaki alıntı dikkatli bir şekilde incelendiğinde sitedeki/toplumdaki tüm işlerin yerine getirilmesinde cinsiyet merkezli ele alınmadığı görülmektedir. Burada önemli olan hususun herhangi bir iş bölümünde bireyin kadın olması veya erkek olmasına göre değil; her ne kadar kadın ve erkeğin doğaları farklı olsalar da iş paylaşımında esas alınacak kıstasın bireyin o işe yatkın olup olmamasıdır. Başka bir deyişle herhangi bir iş veya meslek söz konusu olduğunda ister kadın olsun ister erkek olsun söz konusu o mesleğe/işe yatkınlığının olup olmamasıdır. Örnek olarak iki erkek aynı şekilde marangozluğa yatkın olmayabilir veya iki kadın hekimliğe yatkın olmayabilir. İçlerinden biri hekimliğe yatkınsa diğeri dokuma işlerine yatkın olabilir. Dolayısıyla burada aynı cinsiyete sahip olmalarına rağmen iki kadın farklı yatkınlıklara sahip oldukları ortaya çıkmış olmaktadır.

Sonuç

Kadın ve erkek eşitsizliği sorununun insanoğlunun var olduğu günden beri söz konusu olduğunu söylemek yanlış olmaz. Dolayısıyla kölecî bir toplum olan Antik Yunan döneminin de bu durumdan varestesini alamadığını dile getirmek mümkündür. Bununla birlikte eşitsizlik sorunu şu şekilde de ele alınabilir: eşitsizlik cinsiyet bakımından değil de kadın-erkek fark etmeksizin insanlar veya toplumlar arasında bir eşitlikten bahsedilebilir mi? Bu açıdan bakıldığında özellikle günümüzde olup bitenlerden hareketle insanlar arasında bir eşitlikten tam olarak bahsetmek pek mümkün görünmüyor. O halde eşitsizlik sorununun cinsiyete dayalı bir soruna indirgenmemesi gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Bununla birlikte makalede incelemiş olduğumuz Platon'un kadın ve erkek ile ilgili *Politeia* diyalogundaki görüşleri yaşamış olduğu dönemin görüşleriyle veya gelenekleri ile pek uyuşmadığını söylemek mümkündür. Nitekim hocası Sokrates'in başına gelenler (mahkûmiyeti/idam edilmesi) Antik Yunan toplumunda yerleşik olan genel kabullere ters düşmesinden kaynaklanmıştı. Dolayısıyla Antik Yunan toplumu o gün itibarıyla hakikatin müşahhas timsali olan Sokrates'i idam etmekle hakikatten mahrum kalmıştı.

⁵ *Politeia* 455/d ve 456/a'nın çevirisi Oğuz Haşlakoğlu'nun *Politeia Şerhi Mimesis Ekseninde Bir İnceleme* şerhinden alınmıştır.

Makalede Platon'un *philosophia*'ya dair görüşlerini diyalog şeklinde bir oyun metni olarak ortaya koyduğu ve hocası Sokrates'i sahneye çıkardığı dile getirilmişti. Bununla Platon yaşamış olduğu kendi döneminin en yaygın sanat formu olan tiyatro sahnesini kullandığı ve adeta seyircilerine olması gerekenleri (hakikatleri) temaşa ettirdiği görülmektedir.

Platon *Politeia* diyalogunda kadın ve erkeğin toplumdaki konumlarının o gün itibarıyla mevcut hallerinin yanında tasavvur ettikleri sitede nasıl olması gerektiğini adalet (*dikaion*) ekseninde ortaya koymuştur. Buna göre Platon'un eşitlik hakkındaki görüşlerinin adaletin 'yeter koşulu' olarak değil de 'gerek koşulu' olarak şekillendiği sonucuna varabiliriz.

Ayrıca belirtilmesi gereken diğer önemli bir husus kadın ve erkeğin bireysellik ilkesi olan *psukhê* bağlamında eşit oldukları, ancak bedensel (*soma*) olarak bir takım farklılıklardan bahsedilebileceği, buna rağmen bu farklılığın bir arada yaşama (*koinonia*) bağlamında aralarında temel bir eşitsizliğe yol açmayacağı görüşünü ortaya koymuş olmasıdır. Daha açık olarak şu şekilde ifade edilebilir: kadın ve erkek *genos* (soy/cins) bakımından ele alındığında birbirlerinden farklı oluşlarıyla *antrôpos psukhê* bakımından bir birey olarak farklı olmaları birbirine karıştırılmaması gerekmektedir.

Diyalogda kadın veya erkek fark etmeksizin toplumda iş bölümü cinsiyet temelinde yapılmadığı görülmektedir. Kadın ve erkeğin hangi işi veya mesleği icra edeceği o kişinin yatkınlığına göre şekilleneceği vurgulanmaktadır. Yüzyıllar önce dile getirilen bu hususların hala yeterince anlaşılamaması çok ciddi olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Dolayısıyla hakikat (*alethêia*) bağlamında başta Sokrates'in idam edilmesi olmak üzere sahtekâr (*sophist*) ile hakikate vakıf (*sophos*) arasında yaşanan mücadelede sahtekârın galebe çalması asıl eşitsizliğin ortaya çıkardığını/çıkaracağını söylemek mümkündür.

KAYNAKLAR

- Aristophanes. (2013). *Eşekarıları, Kadınlar Savaşı ve Diğer Oyunlar*. Çev. Sabahattin Eyüboğlu, Azra Erhat, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Aristoteles. (2018). *Politika*. Çev. Özgüç Orhan, İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Chanter, Tina. (2019). *Toplumsal Cinsiyet*. Ankara: Fol Kitap.
- Çağır, Abdullah. (2014). *Batı Felsefesinde Kadının Yeri*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü; Yüksek Lisans Tezi.
- Erkızan, Hatice Nur. (2013). *Aristoteles Yazıları Feminizm ve Aristotelesçi Feminizm Üzerine*. İstanbul: Sentez Yayıncılık.

Platon. (2007). *Devlet*. (Çeviren; Hüseyin Demirhan). Palme Yayıncılık.

Plato. (1966) *Theaitetos-Sophist*. (Trans: H. N. Fowler). Loeb Classical Library, Harvard University Press.

Celal, Vahit. (2024). *Platon Düşüncesine Giriş: Felsefeye Giriş*. Konya: Palet Yayınları.

Celal, Vahit. (2024). Platon'un Eğitim (Paideia) Kavramı Üzerine Bir İnceleme. *Eskiye* 53, 497-512.

Haşlakoğlu, Oğuz. (2025). *Politeia Şerhi Mimêsis Ekseninde Bir İnceleme*. Vakıf Bank Kültür Yayınları.